

Ramiz QASIMOV
AMEA Naxçıvan Bölməsinin
şöbə müdiri,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent

1918-1920-ci illər, 1988-1993-cü illər ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi qanlı soyqırımın tarixidir. 1992-ci ildə törədilən Xocalı soyqırımı bütün insanlığa, beşəriyyətə qarşı olan anti-insani beynəlxalq cinayət olduğu kimi, evvelki illərin soyqırımlar hadisələrinin məntiqi davamıdır.

31 Mart soyqırımı da bu soyqırımı hadisələrinin bir tarix günüdür. 1918-ci ilin 30 mart tarixindən başlamış 3 aprel tarixləri arasında Bakı şəhərində və Bakı quberniyasının müxtəlif bölgələrində, eləcə də Şamaxı, Qu-

başlamışdır. Bu silahlı münaqişə tarixdə "1918-ci ilin Mart Günləri" kimi soyqırımı hadisəsi olaraq qalır. Mahiyyətə milli soyqırımı aktı olan "Mart hadisələri" Bakı sovetin qısa müddət ərzində vəziyyətə nəzarət etmək imkanı verə də, əhali arasında sovetlərə qarşı nifrəti daha da artırdı. Azərbaycanda sovetləşmə ideyasına ciddi zərbə vurdu. 1918-ci ildə Rusiyada yaranmış vəziyyətdən istifadə edən ermənilər öz istediklərinə bolşevizm bayrağı altında nail olmağa cəhd göstərdilər. Erməni "Daşnaksütyun"

həyata keçirdiyini, özündə ardıcıl və məqsədli olaraq azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasəti daşdığını təsdiq etmişdir. Martın 30-dan aprelin 3-nə qədər Bakıda erməni daşnak qüvvələri və yadelli bolşeviklərdən ibarət silahlı birliklər azərbaycanlılara qarşı görünməmiş qırğın aksiyası keçirməyə başlamışdır. Bu silahlı münaqişə tarixdə "1918-ci ilin Mart Günləri" kimi soyqırımı hadisəsi olaraq qalır. Mahiyyətə martında təxminən 7 min erməni əsgərini müxtəlif cəbhələrdən Bakıya gətirdi. Bundan başqa

yanan daşnaklar üçün bir müqayisə var idi: "Biz heç bir bolşevik tanımırıq, təkə müsəlman olmağın kifayətdir". Onlar evləri qarət edir, adamları yandırır, hamilə qadınları ağlasığmaz işgəncələrlə qətlə yetirirdilər. Qadınlar daha ağır şəkildə öldürülürdü. Nəriman Nərimanov erməni vəhşələrinin törətdikləri qətləmlər haqqında bəhs edərkən deyirdi: "Bolşevik olan bir müsəlmana belə aman verilmədi. Müsəlmanlara hər cür cinayət etdilər. Nəinki kişilər, hətta hamilə qadınlar da daşnaklardan can-

AZərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev

deyirdi: "Gərək biz tariximizi heç vaxt unutmayaq, onun hər bir səhifəsinə hörmətlə, ehtiramla yanaşaq". Azərbaycan xalqının müxtəlif vaxtlarda məruz qaldığı erməni şovinizminin soyqırımı aktları da unudulmayacaq belə səhifələrdəndir. Azərbaycan xalqının tarixi torpaqlarına göz dikən və əsassız iddialarla çıxış edən erməni şovinistləri fürsət düşdükcə onları himayə edən xarici qüvvələrin təsiri altında daim azərbaycanlılara qarşı dəhşətli faciələr törətmiş, əhaliyə görünməmiş qırğın törətmiş və zülm yaşatmışlar.

Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyətinin elan olunduğu 1918-ci ilin mart ayının 30-u, 31-i və aprelin 1-də törədilən faciələr də görünməmiş soyqırımı aktı, müdhiş faciə səhifələridir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin 31 mart Soyqırımı Günü ilə bağlı xalqa müraciətində dedi ki: "Erməni şovinist millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasətinin iki yüz ildən artıq tarixi vardır. Bu mənfur siyasətin qayəsi azərbaycanlıları öz tarixi torpaqlarından qovmaq, bu ərazilərdə miflik "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq olmuşdur. Müəyyən tarixi dövrlərdə bəzi aparıcı dünya dövlətlərinin planlarına uyğun gələn bu siyasəti reallaşdırmaq üçün ardıcıl olaraq ideoloji, hərbi və təşkilati xarakterli tədbirlər həyata keçirilmişdir. ...Onilliklər boyu davam edən soyqırımı siyasəti total ideoloji təcavüz, terror, hətta ayrı-ayrı vaxtlarda tammiqyaslı hərbi əməliyyatlarla müşayiət olunmuşdur".

Erməni xəyanətkarlığı azərbaycanlılara qarşı soyqırımlar tarixinin nüvəsini təşkil edir. Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşdıqdan sonra "Böyük Ermənistan" xülyası ilə torpaqlarımıza qarşı iddialar qaldıran erməni millətçiləri hərbi münaqişələrlə xalqımıza qarşı qırğınlar törətmişlər. 1905-1906-cı illər,

Tarixi yaddaşın mart fəryadı

ba, Xacmaz, Lənkəran, Hacıqabul, Salyan, Zəngəzur, Qarabağ, Naxçıvan və digər ərazilərdə Bakı Soveti və daşnak erməni silahlı dəstələrinin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qırğınlar Azərbaycan tarixinin səhifələrində Mart Soyqırımı və ya Mart hadisələri kimi qalmışdır. Rəsmi mənbələrə əsasən, acımadan törədilmiş bu soyqırımın nəticəsində 12 mindən çox (hətta bəzi mənbələrdə 15-18 min) azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, on minlərlə insan isə itkin düşmüşdür.

Azərbaycan tarixçilərinin araşdırmaları müxtəlif tarixi dövrlərdə azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bu kimi müxtəlif qırğınların erməni qüvvələri və onların himayədarları tərəfindən həyata keçirildiyini, özündə ardıcıl və məqsədli olaraq azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasəti daşdığını təsdiq etmişdir. Martın 30-dan aprelin 3-nə qədər Bakıda erməni daşnak qüvvələri və yadelli bolşeviklərdən ibarət silahlı birliklər azərbaycanlılara qarşı görünməmiş qırğın aksiyası keçirməyə

partiyası Bakıda və digər yerlərdə azərbaycanlılara qarşı müxtəlif cinayət hərəkətləri həyata keçirməyə başladılar. Bakı kommunası daha bir xain cinayətə əl ataraq 1918-ci ilin Azərbaycan tarixçilərinin araşdırmaları müxtəlif tarixi dövrlərdə azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bu kimi müxtəlif qırğınların erməni qüvvələri və onların himayədarları tərəfindən həyata keçirildiyini, özündə ardıcıl və məqsədli olaraq azərbaycanlılara qarşı soyqırımı siyasəti daşdığını təsdiq etmişdir. Martın 30-dan aprelin 3-nə qədər Bakıda erməni daşnak qüvvələri və yadelli bolşeviklərdən ibarət silahlı birliklər azərbaycanlılara qarşı görünməmiş qırğın aksiyası keçirməyə

"Qırmızı Qvardiya" adı altında yaradılan 10-12 minlik ordunun da 70%-i ermənilərdən ibarət idi. Qabaqcadan hazırlanan anlaşmaya əsasən, bolşevik-erməni koalisiyası cəbhə boyu hücum keçdi. Martın 30-da axşam saatlarında Bakıda ilk atəş səsleri eşidildi. 1918-ci il mart ayının 30-da erməni kilsəsi yanında toplaşan daşnak dəstəsi müsəlmanlara ilk atəş açdı. Təpədən dırnağa qədər silahlanmış erməni əsgərləri müsəlmanların evlərinə basqınlar edərək onları vəhşicəsinə öldürür, körpələrə və qocalara aman verirdilər. 31 mart səhər tezdən bolşevik-daşnak dəstələri azərbaycanlılar yaşıyan "Kəpəcixana", "Məmmədli" və başqa məhəllələrə hücum etdilər. Həmin məhəllələrə havadan təyyarələr, dənizdən isə hərbi gəmilər bombalamağa başladılar. Alovla bürünmüş məhəllələrdə ölənlərin sayı-hesabı yox idi. Erməni millətçiləri heç kime rəhm etmirdilər. Qarşılarına çıxan hər kəsi "türk" - deyər, dərhal qətlə yetirirdilər. İçi xainlikdən

larını qurtara bilmədilər. Öldürülmək üçün müsəlman olmaq kifayət idi... Bolşevizm bayrağı altında daşnaklar müsəlmanlara qarşı hər cür vəhşiliyə yol verirdi, uşaqlara və hamilə qadınlarla belə rəhm etmirdilər". Bu, ermənilər tərəfindən azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımı aktı idi. Həmin soyqırımı zamanı təkə Bakı şəhərində 12 mindən çox (bəzi sənədlərdə 15 min) günahsız azərbaycanlı göz qırpmadan qanına qəltan edildi. O dövrdə Bakıda olan İngiltərə konsulu Mak Donell də yazırdı ki, şəhərdə cəsədlərdən başqa insan yox idi.

Bolşevik-daşnak dəstələrinin bu vəhşilikləri ancaq Bakı ilə bitmədi. Onlar Qu-ba, Şamaxı, Kürdəmir, Salyan və Lənkəran qəzalarında, o cümlədən işğalına bütün qüvvələri ilə çalışdıqları Naxçıvanda soyqırımı aktlarını davam etdirmişdilər. Mart hadisələri esində bolşeviklərin daşnaklarla birlikdə həyata keçirdikləri milli qırğın idi. Bu qırğının əsas təşkilatçısı isə S.Şaumyan özü idi və 1918-ci il aprelin 13-də RSFSR Xalq Komissarları Sovetinə yazdığı məktubunda da etiraf etmişdi: "Biz süvari dəstəmizə birinci silahlı hücum cəhdindən bəhanə kimi istifadə etdik və bütün cəbhə boyu hücum keçdik... Bizim 6 min nəfərə yaxın silahlı qüvvələrimiz var idi... "Daşnaksütyun" da üç-dörd min nəfərlik milli hissələri var idi ki, bunlar da bizim ixtiyarımızda idi. Milli hissələrin inkişafı vətəndaş müharibəsinə qismən milli qırğın xarakteri vermişdi. lakin buna yol verməmək mümkün deyildi. Biz bilərəkdən buna yol verdik".

ardı səh: 16

Əvvəl səh: 14

Erməni faşistlərinin soyqırımı davranışları Azərbaycanın göz bəbəyi olan Naxçıvanı da ehatə etmişdir. Özünəməxsus geostrateji mövqeyə malik olan Naxçıvanı ələ keçirmək niyyəti soyqırımı və qırğınların Naxçıvanda daha dəhşətli şəkildə aparılmasına səbəb olmuşdur. Erməni yaraqlıları başda Andronik Ozanyan, Dro və Njde olmaqla Naxçıvanda kütləvi qırğın aparılması ilə müşayiət olunan

dür dəstələri tərəfindən Naxçıvan bölgəsində 73 727 nəfər türkmüsəlman əhalisi vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir".

Ancaq bir qürurverici fakt var ki, erməni zülmü nə qədər dəhşətli, qüvvələri nə qədər çox olsa da, onların zülmü qarşısında Naxçıvan əhalisi yenilməmişdir. Müxtəlif tarixi sənədlərdə ifadə olunduğu kimi naxçıvanlılar bu hücum və qırğın aktları qarşısında kütləvi şəkildə mübarizə aparmış, görünməmiş

cür soyqırımı qırğınlarını unutmaq, milli tarixin mühüm səhifələri kimi hiż etmək, milli təfəkkürümüzün hissəsinə çevirmək məqsədilə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, böyük azərbaycanlı, milli ideologiyamızın banisi ulu öndər Heydər Əliyev prezident olduğu dövrdə imzaladığı "1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi sürətdə deportasiyası haqqında"

Tarixi yaddaşın mart fəryadı

soyqırımı aktları həyata keçirdilər. Naxçıvanda və onun müxtəlif bölgələrində ermənilərin törətdiyi faciəvi hadisələr özünün dəhşətləri, miqyası və qaniçənliyi ilə bütün insanlığa qarşı cinayət faktıdır. İngilis, amerikan və rus qüvvələrinə, onların ikiüzlü diplomatiyasına arxalanan ermənilər Naxçıvanı ələ keçirmək üçün bütün nifrətləri ilə mübarizə aparır, Naxçıvan əhalisini dəhşətli və görünməmiş işgəncələrlə məhv edirdilər. Onların Şərurda, Yaycıda, Sirabda, Naxçıvan və onun ətraf ərazilərində və başqa yerlərdə apardıqları kütləvi və amansız qırğınlar tarixin bütün zamanlarında lənətlənəcək hadisələrdir. Ermənilərin Naxçıvandakı soyqırımı aktları ilə bağlı faktları dilə gətirən "Naxçıvan tarixi" kitabında yazılır:

"Zəngibasarda 48 kənd tamamilə yandırılmış, 18 qız və gənc qadın əsir aparılmış, 400-dən çox uşaq, 150 qoca kişi və qadın öldürülmüş, 100 xəstə yandırılmış, 816 qaçqın Arazda boğulmuş, 160 min nəfər isə Cənubi Azərbaycana keçərək orada evsiz qalmışdır; Vedibasarda 118 kənd yandırılmış, 900 nəfər artilleriya atəşləri ilə öldürülmüş, 6 qadın əsir aparılmış, 300-dən artıq uşaq və qoca qətlə yetirilmişdir. Dərələyəzdə 74, Şərur və Şahtaxtıda isə 76 kənd yandırılmışdır. Şərurda 810 nəfər xəstə yatağında qətlə yetirilmiş, 144 qadın əsir götürülmüş, 72 nəfər top atəşlə məhv edilmiş, 150 qoca və qadın öldürülmüşdür. Şahtaxtıda isə 3 qadın əsir aparılmış, 35 uşaq, 14 qoca kişi, 8 qadın və 9 xəstə qətlə yetirilmişdir. Bütövlükdə 1918-1921-ci illərdə erməni qul-

qəhrəmanlıqla doğma torpaqlarını müdafiə etmişlər. Minlərlə insanın bu hadisələr zamanı qırğına qurban getməyinə, onlarla kəndin dağıdılmasına və yandırılmasına baxmayaraq, qəhrəman naxçıvanlılar Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda rəşadətli döyüşmüş, Naxçıvanın qorunmasında misilsiz qəhrəmanlıq nümayiş etdirmişlər. Bu sahədə qardaş Türkiyənin Kazım Qarabəkir Paşanın komandanlığı altında hərbi yardımını da Naxçıvan ictimaiyyəti minnətdarlıqla xatırlayır. Bu kütləvi mübarizə nəticəsində ermənilərin və onların xarici himayədarlarının Naxçıvanı erməni yurduna çevirmək kimi xain niyyətləri pozulmuş, həmin vaxtlar Araz-Türk Respublikasının yaranması ilə Naxçıvanın muxtariyyət qazanması zərurəti gündəmə gəlmişdir. Sonrakı zamanlar da Azərbaycanın Behbud bəy Şahtaxtinski kimi məhərtli diplomatlarının uzaqqörən planları və ciddi söyləri ilə Naxçıvanın beynəlxalq müqavilələr əsasında muxtariyyət hüququ qazanması Naxçıvanın əbədi Azərbaycan torpağı olmasını birdəfəlik həll etmiş, erməni şovinist planlarını tamamilə məhv etmişdir. Bu gün Naxçıvanın müasir inkişafı və əldə etdiyi misilsiz nailiyyətlər onun yenilməzliyini və əbədi "türk qapısı" olmağını təntənə ilə nümayiş etdirir.

Beləliklə, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı soyqırımı törətmək niyyətinə himayəçilik edən rus bolşevik qüvvələrinin köməkliliyi ilə tariximizin qanlı səhifələrindən biri olan 31 mart qırğınları həyata keçirildi. Azərbaycan xalqına tarixin müxtəlif dövrlərində törədilmiş bu

1997-ci il 18 dekabr tarixli, habelə "Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 1998-ci il 26 mart tarixli fərmanları böyük əhəmiyyətə malik olmuşdur. Bu fərmanlar və həyata keçirilən çoxsaylı digər işlər tarixin hər bir səhifəsinə göstərilən ehtiramın, onu öyrənməyə olan marağın və görülməyəcək məqsədyönlü işlərin müəyyənləşdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşımışdır.

Dahi rəhbərimizin proqramını özü üçün başlıca siyasi xətt götürən Prezident cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi ardıcıl və əzmkar tədbirlər misilsiz nailiyyətlərlə nəticələndi. Xüsusilə də 200 ildən artıq bir müddət ərzində ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına qarşı iddiaları və azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımı aktlarına qarşı böyük qələbə əldə edildi. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin uzaqqörən rəhbərliyi altında həm siyasətdə, həm də hərbi meydanında Azərbaycan xalqı böyük tarixi qələbə əldə qazandı. 2020-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan ərazilərinə yeni hərbi hücum həyata keçirən Ermənistan hərbi qüvvələrinə qarşı Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin 44 günlük Vətən müharibəsində göstərdiyi rəşadətli döyüşlər Ermənistanı təslimçilik aktını imza etməyə vadar etdi. Ali Baş Komandan İlham Əliyevin hərətərəfli peşəkar komandanlığı erməniləri ağır məğlubiyyətə uğratmaqla bərabər 200 illik erməni iddialarını da kökündən sarsıtdı. Şuşa Zəfəri tarixin şanlı zəfəri olaraq Azərbaycan xalqının haqq işinin təntənəsi kimi tarixin qızıl səhifəsinə çevrildi. Müzəffər Ali Baş Komandanımız dediyi kimi: "Dağlıq Qarabağ münafiqəsi keçmişdə qaldı, Azərbaycanda artıq Dağlıq Qarabağ adında inzibati ərazi vahidi yoxdur. ...Biz Qarabağ və Zəngəzur iqtisadi rayonlarını yaratmışıq". Bəli, indi Azərbaycan xalqı Böyük Zəfərdən sonra inam və inadla öz tarixi, dedə-baba torpaqlarına qayıdış missiyası həyata keçirir. Azərbaycanlılar böyük inamla işğaldan azad olunmuş Zəngilana, Laçına, Ağdama, Şuşaya, bütövlükdə Qarabağa dönmür və orada məskunlaşma aparaq qurub-yaradır, dirçəldir, çiçəkləndirir. Azərbaycan xalqı həm də Qərbi Azərbaycana da qayıtmaq inadını ortaya qoymuşdur. Biz mütəlak qayıdacağıq...